

Aandacht voor de duinpa in Kennemerland

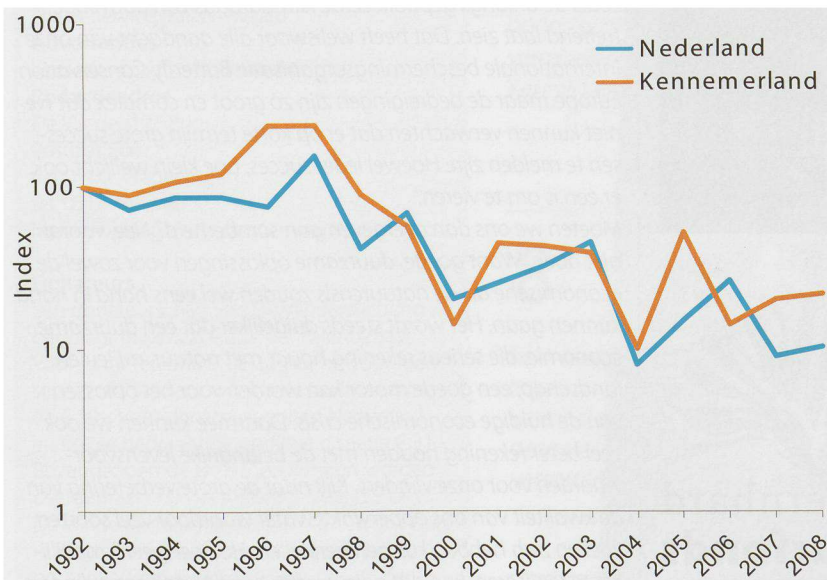
Tekst:
Michiel Wallis
de Vries

De duinparelmoervlinder dreigt bij voortzetting van de huidige trend binnen twintig jaar uit Nederland te verdwijnen. In 2008 is het voorkomen van de duinparelmoervlinder met hulp van vrijwilligers onderzocht. Het Noord-Hollands duinreservaat telt nu vermoedelijk de grootste landelijke populatie. In Zuid-Kennemerland is het voorkomen nog maar zeer lokaal. Herstel van duingrasland met viooltjes en nectarbronnen in de omgeving is dringend noodzakelijk.

J. Mourik

Duinparelmoervlinder op een belangrijke nectarbron in de duinen: de liguster.

Figuur 1: Achteruitgang van de duinparelmoervlinder in Kennemerland in vergelijking met de landelijke trend (bron: CBS/ De Vlinderstichting).

Focus on *Argynnis niobe* in the dunes of North Holland

The Niobe Fritillary (*Argynnis niobe*) has shown an alarming decline since 1997; it is now an endangered species in the Netherlands. As the coastal dunes constitute the species' stronghold, we carried out a survey of the species distribution in the dunes of Kennemerland with the help of volunteers. The Niobe Fritillary was found in 42 out of 107 km squares investigated. Distribution has shrunk by more than 50% in the last two decades, and the survey suggests that the decline is continuing. More research is needed on host plant use in these calcareous dunes. It is clear, however, that the main cause of decline lies in the vast encroachment of tall grasses and scrub, especially Black Cherry (*Prunus serotina*), facilitated by low rabbit numbers. Extreme drought, such as in 2003, presents an additional threat. In several areas, restoration measures are being taken. Nectar and host plants will benefit from scrub clearance and creation of a more open vegetation. Hopefully, our monitoring schemes will reveal a recovery of this endangered butterfly in the coming years!

De duinparelmoervlinder geldt als een bedreigde soort in Nederland. Een van de belangrijkste bolwerken blijft de duinen, hoewel ook in Kennemerland de soort sinds 1996 hard is achteruitgegaan (Figuur 1; Mourik & Eggenkamp-Rotteveel Mansveld, 2005); de aantallen bedroegen in 2008 nog maar 22% van die in 1992. Extra aandacht voor bescherming en herstel is daarom nodig. Met hulp van vele waarnemers is daarom vorig jaar de verspreiding van de duinparelmoervlinder in kaart gebracht (Wallis de Vries, 2008), onder meer op de waarnemersdag op 21 juni in het Noord-Hollands Duinreservaat. Op basis van deze waarnemingen kan gericht aan herstel worden gewerkt. Natuurmonumenten en de duinwaterbedrijven PWN en Waternet verleenden financiële ondersteuning.

Ecologische achtergrond

De duinparelmoervlinder bereikt in Nederland de Noordwestgrens van zijn areaal; in Engeland komt de soort niet voor. Dit wijst op een vrij grote behoefte aan een warm microklimaat. In de duinen is de duinparelmoervlinder vooral te vinden in droge, open duingraslanden in de midden- en binnenduinen maar ook kort achter de zeereep. De soort vliegt vooral in juni en juli, vaak op plekken met een combinatie van lage vegetatie met enige beschutting, bijvoorbeeld door struweel. Een overvloedig nectaraanbod is belangrijk. De belangrijkste nectarplanten zijn distels en in de kalkrijke duinen zeker ook liguster.

De eitjes worden in lage, open vegetatie afgezet, vaker op strooisel of mos dan op de waardplant zelf en ook weer niet zozeer in de echte pionierstadia. Op het Duitse Waddeneiland Langeoog vonden Salz & Fartmann (2009) dat de plek van ei-afzet meestal iets beschaduwde was, in de moslaag, onder een viooltje of aan de noordkant van een graspol. Op Texel werd vaak de beschutting van

reimoervlinder

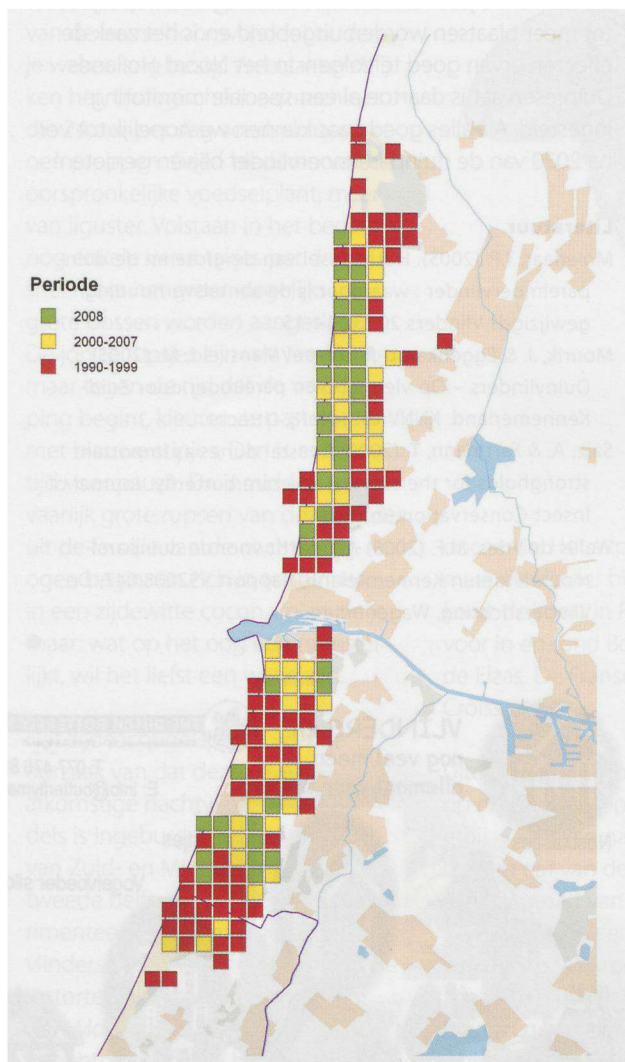
M. Bunschoek

G. de Graaf

Ei-afzet van een duinparelmoervlinder bij een hondsviooltje in de duinen van Vlieland.

De rups van de duinparelmoervlinder is vooral goed te herkennen aan de dikke witte streep op de rug (en daarnaast een roodbruine kop).

Figuur 2: Laatste jaar van waarneming van de duinparelmoervlinder in Kennemerland per km-hok in drie perioden.

duinroosjes gezocht. Dit kan van belang zijn om uitdrijving te voorkomen: het eitje komt namelijk pas in het vroege voorjaar uit.

De keuze van de waardplant blijft in de kalkrijke duinen nog onduidelijk. In de kalkarme duinen zijn vooral hondsviooltjes als waardplant gevonden. In Zuid-Kennemerland is het voorkomen hiervan vrijwel beperkt tot vochtige duinvalleien, wat een weinig geschikte omgeving voor de rupsen lijkt. In tegenstelling tot Langeoog zijn er op Vlieland en Texel wel rupsen en ook ei-afzet op duinviooltje geconstateerd. Dit viooltje is in de duinen van Kennemerland plaatselijk zeer algemeen, maar het lijkt erop dat de duinparelmoervlinder extra eisen stelt aan de structuur van de vegetatie, waardoor de pioniervegetatie met veel kaal zand, zoals die door de kleine parelmoervlinder wordt benut, voor de duinparelmoervlinder ongeschikt is. De keuze van enige beschutting bij de ei-afzet wijst daar ook op. Tenslotte zou ook het zandviooltje, een echte soort van de kalkrijke duinen, nog een waardplant voor de duinparelmoervlinder kunnen zijn. Qua vegetatie mag dat wel worden verwacht, maar dit vraagt om nader speurwerk.

Verandering in verspreiding

Tussen 1990 en 1999 werd de soort nog in 166 km-hokken gezien, tegenover nog niet eens de helft (81 hokken) tussen 2000 en 2007. In 2008 waren er waarnemingen uit 42 km-hokken op een totaal van 107 bezochte km-hokken. Omdat er vorig jaar niet overal gekeken is, kan de lijn niet zo maar worden doorgetrokken, maar dat de verspreiding hard krimpt, is duidelijk.

Vooral boven Bergen, in Nationaal Park Kennemerduinen en in het Kraansvlak is de duinparelmoervlinder nauwelijks meer aangetroffen en het is de vraag of de soort nog

J. Mourik

Het dichtgroeien van het mozaiek van duingrasland en struweel is het grootste probleem voor de duinparelmoervlinder in Kennemerland.

J. Mourik

Geschikt leefgebied voor de duinparelmoervlinder in het Zeeveld van de Amsterdamse Waterleidingduinen.

in Zuid-Holland voorkomt. Daarentegen lijkt het voorkomen tussen Castricum en Bergen aan Zee min of meer stabiel.

Bedreiging en herstel

De kwaliteit van het leefgebied van de duinparelmoervlinder wordt bedreigd door verruiging van het duingrasland en uitbreiding van struweel en opslag. Vooral Amerikaanse vogelkers heeft zich de laatste twintig jaar enorm uitgebreid. En de ingezakte konijnenstand heeft het tempo van de vergassing versneld.

Ook weersextremen spelen de soort parten. Dat zagen we na het extreme jaar 2003, toen de aantallen met 80% waren afgenomen. Of de oorzaak lag in het uitdrogen van afgezette eitjes, van de waardplanten of de nectarplanten weten we niet, maar extreme droogte moet dus wel als een reëel gevaar worden gezien, en de kans daar-

op lijkt met de klimaatverandering wel groter te worden. Om de duinparelmoervlinder er weer bovenop te helpen moet worden gedacht aan maatregelen als weghalen van struweel, en aanpak van verruiging door begrazen, zo nodig voorafgegaan door maaien of chopperen (afmaaien tot op de strooisellaag). Ook het bevorderen van verstuing biedt perspectief, maar op korte termijn heeft dit waarschijnlijk alleen zin wanneer het kleinschalig wordt uitgevoerd (zie Molenaar, 2005). Om de risico's van droogte te spreiden is naast een goede hydrologie ook het bevorderen van heterogeniteit in het terrein van belang, zodat in droge jaren nectar te vinden blijft in de duinvalleien en viooltjes ook op minder droogtegevoelige plekken kunnen worden benut.

Aan herstelbeheer wordt intussen volop gewerkt. Begrazingseenheden zijn in heel Kennemerland fors uitgebreid (en niet alleen met wisenten!). Daarnaast wordt de Amerikaanse vogelkers op steeds meer plaatsen actief bestreden en worden sterk vergraste en dichtgegroeide plekken weer open gemaakt. Ook wordt gezocht naar werkbare manieren om de duinen weer meer te laten stuiven, maar dat blijkt nog niet eenvoudig. En tenslotte biedt de vernatting van duinvalleien kansen voor een beter nectaraanbod.

De komende jaren zullen deze maatregelen hopelijk tot meer plaatsen worden uitgebreid en is het zaak de effecten ervan goed te volgen. In het Noord-Hollands Duinreservaat is daartoe al een speciale monitoring ingesteld. Als alles goed gaat kunnen we hopelijk tot ver na 2020 van de duinparelmoervlinder blijven genieten!

Literatuur

- Molenaar, T.P. (2005). Het raadsel van de grote en de duinparelmoervlinder : waardoor is de aantalsverhouding gewijzigd? *Vlinders* 20 (3), 14-15.
- Mourik, J. & Eggenkamp-Rotteveel Mansveld, M. (2005) Duinvlinders – Op vleugels van parelmoer door Zuid-Kennemerland. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Salz, A. & Fartmann, T. (2009) Coastal dunes as important strongholds for the survival of a rare butterfly. *Journal of Insect Conservation* (in druk).
- Wallis de Vries, M.F. (2008) Aandacht voor de duinparelmoervlinder in Kennemerland. Rapport VS2008.047, De Vlinderstichting, Wageningen.